

УДК 346.2:334.7

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРЮВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Касьяненко Д.І., Герасимова Г.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

В статті досліджено питання особливостей господарювання фізичної особи, як суб'єкта підприємницької діяльності. Порівняно правовий статус фізичної особи із правовим статусом фізичної особи-підприємця. Наведений перелік обов'язків фізичної особи-підприємця. Був наведений перелік обмежень щодо можливості провадження фізичними особами-підприємцями певних видів діяльності. Розглянуто порядок державної реєстрації фізичної особи-підприємця.

Ключові слова: підприємницька діяльність, фізична особа-підприємець, суб'єкт господарювання, державна реєстрація фізичної особи-підприємця, свобода підприємництва.

Постановка проблеми. Одним із найбільш розповсюджених суб'єктів здійснення підприємницької діяльності є фізична особа як суб'єкт господарювання. Проблемним питанням є розмежування правового статусу фізичної особи, яка здійснює господарську або іншу діяльність у сфері економіки на правовий статус її як підприємця та правовий статус її як фізичної особи. Проблемою також є те, що на сьогодні не існує спеціального нормативного акта, який встановлював би правовий статус громадянина-підприємця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми правового статусу фізичних осіб-підприємців зверталися Т.В. Блащук, О.М. Вінник, Ю.А. Голик, Ю.С. Горайнова, Д.В. Задахайло, О.І. Іванійчук, О.О. Коломієць, В.М. Кравчук, І.М. Кучеренко, Р.А. Майданик, С.О. Теньков, В.С. Щербина, А.В. Шурука та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість публікацій, слід зазначити, що вивченню та дослідженню питання участі громадян у господарсько-правовій сфері досліджено недостатньо. Не вирішеними залишаються низка важливих проблем теоретичного та практичного характеру. Однією з проблем є відсутність єдиного законодавчого акту, який би встановлював особливості діяльності фізичної особи-підприємця (далі – ФОП) та об'єктивні заборони та обмеження на здійснення підприємницької діяльності.

Мета статті. Головною метою цієї наукової статті є комплексне дослідження фізичної особи, як суб'єкта підприємницької діяльності та особливості його господарювання. Виокремлення особливостей, що притаманні фізичній особі – суб'єкту підприємницької діяльності і вирізняють її з поміж інших суб'єктів права.

Виклад основного матеріалу. Чинне законодавство України не містить визначення поняття «суб'єкт підприємництва – громадянин». Також у законодавстві України відсутній єдиний термінологічний підхід стосовно визначення даної категорії суб'єктів підприємництва, а саме використовуються поняття: «громадянин як суб'єкт господарювання», «підприємець без статусу юридичної особи», «громадянин-підприємець», «фізична особа-підприємець». Зауважено, що застосування декількох термінів щодо одного поняття спотворює волю законотворюця, породжує труднощі у процесі застосування права та не-

гативно впливає на забезпечення прав та інтересів учасників правовідносин. У зв'язку з цим обґрунтовується впровадження термінологічної одноманітності щодо позначення особистості як суб'єкта підприємництва і застосування для цього терміну «суб'єкт підприємництва – громадянин», оскільки саме цей термін є найбільш коректним для позначення відносин особистості та держави [4, с. 223].

Фізична особа-підприємець – це відносно новий суб'єкт господарського права, оскільки підприємницька діяльність за планово-розподільчої економіки була заборонена і легалізація її в Україні відбулася відповідно до Закону України від 07.02.1991 р. «Про підприємництво», який втратив чинність у зв'язку з набранням чинності Господарського кодексу України (далі – ГКУ) [10, с. 225].

Порівнюючи правовий статус фізичної особи із правовим статусом підприємця, І.М. Бутков наголошує на тому, що статус фізичної особи громадянин змінити не може, оскільки він не пов'язаний з його обсягом прав чи дієздатності, або ж іншими факторами, а може втратитися лише зі смертю особи; громадянин може бути позбавлений статусу суб'єкта підприємництва, проте на статус фізичної особи це жодним чином не може вплинути [2, с. 152].

Громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи. Громадянин-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення (стаття 128 ГКУ) [3].

Визначальним для отримання статусу підприємця, у тому числі в сфері сільського господарства, є державна реєстрація відповідної фізичної особи шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

Згідно зі ст. 18 закону для державної реєстрації фізичної особи підприємцем подаються такі документи:

- 1) заява про державну реєстрацію фізичної особи підприємцем;
- 2) заява про обрання фізичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстрацій-

на заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість за формою, затвердженою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної податкової і митної політики, – за бажанням заявника;

3) нотаріально засвідчена письмова згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника чи органу опіки та піклування – для фізичної особи, яка досягла шістнадцяти років і має бажання займатися підприємницькою діяльністю, але не має повної цивільної дієздатності;

4) договір (декларація) про створення сімейного фермерського господарства – у разі державної реєстрації фізичної особи, яка самостійно або з членами сім'ї створює сімейне фермерське господарство відповідно до Закону України "Про фермерське господарство" [7].

Порядок проведення державної реєстрації ФОП включає, зокрема: – перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці; – перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації; – внесення відомостей про фізичну особу – підприємця до Єдиного державного реєстру; – оформлення і видачу виписки з Єдиного державного реєстру. Згідно зі ст. 26 зазначеного закону, розгляд документів, поданих для державної реєстрації та проведення інших реєстраційних дій, здійснюється протягом 24 годин після надходження документів, поданих для державної реєстрації та проведення інших реєстраційних дій [7].

Правовий статус ФОП характеризуються наявністю наступних елементів: проходження державної реєстрації як суб'єкта господарювання, облік в органах державної фіскальної служби та Пенсійного фонду України як платника податків та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування відповідно, виготовлення печатки (за необхідністю), відкриття в банківській установі поточного рахунку (за потребою), отримання ліцензії (у разі провадження ліцензійних видів діяльності) [1, с. 251].

Спеціального нормативного акта, який встановлював би правовий статус громадянина-підприємця, на сьогодні не існує. Відповідні положення щодо права фізичної особи на зайняття підприємницькою діяльністю містяться у главі 13 ГК України, главі 5 ЦК України та у відповідних галузевих документах, що регулюють відповідний вид діяльності. Громадянин-підприємець здійснює діяльність в межах універсальної правоздатності – права займатися підприємницькою діяльністю, передбаченого ст. 42 Конституції України. Це означає можливість особи займатися будь-яким видом підприємницької діяльності, здійснення якого не суперечить законодавству. Він діє без установчих документів на відміну від юридичної особи, яка діє в межах спеціальної правоздатності та обмежена видами діяльності, встановленими засновниками в установчих документах [9, с. 128].

За предметом діяльності фізична особа може здійснювати:

1) виробничу підприємницьку діяльність, тобто діяльність, у процесі якої виробляється певна продукція;

2) невиробничу підприємницьку діяльність, у межах якої виділяють: діяльність із виконання робіт, надання послуг (виконання ремонтних робіт, надання інформаційних послуг, здійснення транспортних перевезень); діяльність із зайняття торгівлею; іншу невиробничу діяльність, зокрема, діяльність на фінансовому ринку [10, с. 225].

Громадянин-підприємець здійснює свою діяльність на засадах свободи підприємництва та відповідно до принципів, передбачених у статті 44 ГКУ. Громадянин-підприємець здійснює свою діяльність на засадах свободи підприємництва. При цьому під підприємництвом розуміють самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик, не заборонену законом діяльність із виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг і здійснення торгівлі з метою одержання прибутку. Підприємницькою діяльністю можуть займатися громадяни України, громадяни інших держав, особи без громадянства, однак вона обмежується щодо депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, військовослужбовців, працівників прокуратури, суду, державної безпеки тощо [6, с. 101].

Громадянин-підприємець зобов'язаний:

1) у передбачених законом випадках і порядку одержати ліцензію на здійснення певних видів господарської діяльності;

2) повідомляти органи державної реєстрації про зміну його адреси, зазначеної в реєстраційних документах, предмета діяльності, інших суттєвих умов своєї підприємницької діяльності, що підлягають відображенню у реєстраційних документах;

3) додержуватися прав і законних інтересів споживачів, забезпечувати належну якість товарів (робіт, послуг), що ним виготовляються, додержуватися правил обов'язкової сертифікації продукції, встановлених законодавством;

4) не допускати недобросовісної конкуренції, інших порушень антимонопольно-конкурентного законодавства;

5) вести облік результатів своєї підприємницької діяльності відповідно до вимог законодавства;

6) своєчасно надавати органам доходів і зборів декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію), інші необхідні відомості для нарахування податків та інших обов'язкових платежів; сплачувати податки та інші обов'язкові платежі в порядку і в розмірах, встановлених законом (ч. 6 ст. 128 ГКУ) [3].

У Конституції України говориться про право на зайняття підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законом, що є доволі сумнівним: підприємницька діяльність не може бути забороненою, оскільки така діяльність у ринковому суспільстві соціально корисна, а державою можуть лише встановлюватися обмеження щодо здійснення її окремих видів або певними суб'єктами.

У зв'язку з тим, що в Україні не існує єдиного законодавчого акту, який би встановлював об'єктивні заборони на здійснення підприємницької діяльності дуже часто виникають негативні явища у сфері підприємництва.

Законодавство містить обмеження щодо можливості провадження приватними підприємцями певних видів діяльності. Це стосується діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психotropних речовин, їх аналогів і прекурсорів; ді-

яльності, пов'язаної з охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності, а також діяльності, пов'язаної з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз та розробленням, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракет-носіїв, у тому числі з їх космічними запусками із будь-якою метою; діяльності, пов'язаної з виробництвом бензинів моторних сумішевих або з додаванням (змішуванням) біоетанолу та/або біокомпонентів на його основі до вуглеводневої основи (бензинів, фракцій, компонентів тощо); діяльності, пов'язаної з виробництвом біоетанолу (стаття 4 Закону України «Про підприємництво») [8].

Господарська відповідальність фізичних осіб-підприємців, як і відповідальність інших суб'єктів господарювання, виникає в результаті порушення ними своїх договірних зобов'язань або в результаті порушення норм чинного законодавства. Вчинення правопорушення тягне за собою застосування до фізичних осіб-підприємців організаційних та/або майнових санкцій, що виливаються

у негативні наслідки відповідно організаційного або майнового характеру. Приватні підприємці відповідають не лише тим майном, яке використовується ними для здійснення підприємницької діяльності, але всім іншим майном, належним їм на праві приватної власності [5, с. 85].

Висновки і пропозиції. За сучасних умов підприємницька діяльність потребує детального законодавчого регулювання, що покликане сприяти подальшому розвитку як різних форм підприємництва, так і економіки України в цілому. На сьогоднішній день не існує спеціального нормативного акта, який встановлював би правовий статус громадянина-підприємця, та об'єктивні заборони та обмеження на здійснення підприємницької діяльності, тому необхідно прийняти новий нормативно-правовий акт, який би закріпив відповідний статус і особливості господарювання ФОП як суб'єкта підприємницької діяльності. Доцільно було би закріпити перелік видів діяльності, підприємництво в яких забороняється, у ст. 128 Господарського кодексу України.

Список літератури:

1. Безверхий К.В. Порядок створення і функціонування суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб-підприємців в Україні [Електронний ресурс] / К.В. Безверхий // *Фінанси, облік і аудит*. № 19. – 2012. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/3371/1/Bezverhiy.pdf>.
2. Бутков І.М. Щодо визначення поняття «правовий статус фізичної особи-підприємця» // *Форум права*. – 2013. – № 3. – С. 70-76.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144.
4. Жарікова Є.О. Правовий статус суб'єкта підприємництва – громадянина : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Є.О. Жарікова. – Донецьк: ІЕПД НАН України, 2014. – 19 с.
5. Жоравович Д.О. Правові засади здійснення фізичною особою підприємницької діяльності [Електронний ресурс] / Д.О. Жоравович // *Право*. Випуск 18. – 2012. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12969/1/ПРАВОВІ%20ЗАСАДИ%20ЗДІЙСНЕННЯ%20ФІЗИЧНОЮ%20ОСОБОЮ%20ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ%20ДІЯЛЬНОСТІ.pdf>.
6. Задихайло Д.В. Господарське право / Д.В. Задихайло. Підручник. – Харків: Право, 2012. – 696 с.
7. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 №755-IV // *Відомості Верховної Ради*. – 2003. – № 31-32. – Ст. 263.
8. Закон України «Про підприємництво» від 07.02.1991 № 698-XII // *Відомості Верховної Ради УРСР*. – 1991. – № 14. – Ст. 168 (Ст. 4).
9. Старцев О.В. Підприємницьке право. Навчальний посібник / О.В. Старцев. – 2006. – 226 с. – (Київ: Істина).
10. Степанов С.В. Особливості господарювання суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи [Електронний ресурс] // *ПРАВО* Випуск 22, Частина I, Том 1. – 2013. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1744/1/Особливості%20господарювання%20суб'єкта%20підприємницької%20діяльності%20фізичної%20особи.pdf>.

Касьяненко Д.И., Герасимова Г.В.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

ОСОБЕННОСТИ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА КАК СУБЪЕКТА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье исследованы вопросы особенностей хозяйствования физического лица, как субъекта предпринимательской деятельности. Приведено сравнение правового статуса физического лица с правовым статусом физического лица-предпринимателя. Приведенный перечень обязанностей физического лица-предпринимателя. Был приведен перечень ограничений относительно возможности проведения физическими лицами-предпринимателями определенных видов деятельности. Рассмотрен порядок государственной регистрации физического лица – предпринимателя.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, физическое лицо-предприниматель, предприятие, государственная регистрация физического лица – предпринимателя, свобода предпринимательства.

Kasyanenko D.I., Gerasimova G.V.
Yaroslav Mudryi National Law University

THE CHARACTERISTICS OF A PHYSICAL PERSON AS A SUBJECT OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

Summary

The article deals with the issues of peculiarities of management of an individual as a subject of entrepreneurial activity. Relatively legal status of an individual with the legal status of an individual entrepreneur. The given list of responsibilities of an individual entrepreneur. A list of restrictions on the ability of natural persons-entrepreneurs to carry out certain activities was given. The order of state registration of an individual entrepreneur is considered.

Keywords: entrepreneurial activity, individual entrepreneur, business entity, state registration of individual entrepreneur, freedom of entrepreneurship.